

Resultaten van controles in 2016 op Nederlandse derogatiebedrijven en trends in de veehouderij.

Ministerie van Economische Zaken (EZ)

→ Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)

→ Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA)

Den Haag, 27 juni 2017

Samenvatting

In dit rapport worden de administratieve en fysieke controles beschreven die zijn uitgevoerd op bedrijven, die in 2015 en 2016 individuele derogatie van de Nitraatrichtlijn (91/676/EEG) hebben aangevraagd. In 2016 zijn 19.564 bedrijven als derogatiebedrijf geregistreerd. Deze bedrijven mogen, onder voorwaarden, 250 of 230 kilogram stikstof uit dierlijke mest per hectare gebruiken. Het areaal landbouwgrond waarop deze derogatie in 2016 van toepassing was, bedroeg ruim 846.000 hectare.

Administratieve controles worden uitgevoerd door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) en fysieke controles door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA).

Administratieve controle van alle derogatiebedrijven vindt plaats aan de hand van bij RVO.nl bekende gegevens over onder andere perceelsgebruik, dierenaantallen, mestproductie en mestaf- en aanvoer van landbouwbedrijven. Aanvragers van individuele derogatie zijn verplicht om gedetailleerde informatie aan het Ministerie van Economische Zaken voor te leggen, zodat gecontroleerd kan worden of zij zich houden aan de voorwaarden, zoals de derogatienorm (250 dan wel 230 kg stikstof per hectare), de stikstof- en fosfaatgebruiksnormen, 80% grasland-eis en het verbod op het gebruik van fosfaat uit kunstmest.

Momenteel worden de data met betrekking tot derogatie in 2016 verzameld, en dit zal in de zomer van 2017 worden afgerond. Details over naleving door derogatiebedrijven in 2016 worden dus deels gepubliceerd in het rapport van juni 2018.

Wel zijn alle derogatiebedrijven in 2016 gecontroleerd op het voldoen aan de voorwaarde dat minimaal 80% van hun landbouwgrond uit grasland moet bestaan. Gedurende 2016 zijn 150 bedrijven gewaarschuwd dat zij niet voldeden aan deze eis en dus in de uiteindelijke gebruiksnormencontrole zullen worden beoordeeld op basis van de gebruiksnorm voor dierlijke mest van 170 kilogram stikstof uit dierlijke mest per hectare.

De administratieve controle op de naleving van de gebruiksnormen over het jaar 2015 bij derogatiebedrijven in dat jaar (19.812 bedrijven) heeft voor 219 bedrijven geleid tot nader onderzoek door RVO.nl en/of NVWA. Van 136 van deze bedrijven is het onderzoek afgerond zonder dat een overtreding is geconstateerd; bij 66 bedrijven is het onderzoek nog niet afgerond; in 9 gevallen is door RVO.nl afgezien van het opleggen van een boete. Twee bedrijven zijn door RVO.nl aan NVWA overgedragen voor fysieke controle. Voor 6 bedrijven is het voornemen voor het opleggen van een boete verzonden.

Op minimaal 7% van de bedrijven die zich aangemeld hebben voor derogatie worden door de NVWA fysieke controles uitgevoerd op de naleving van de derogatievoorwaarden. In 2016 zijn in totaal op 1569 bedrijven controles uitgevoerd die betrekking hadden op de voorwaarden voor derogatie. Van het totale aantal controles had een aantal betrekking op eerdere kalenderjaren. Op 1330 bedrijven zijn de derogatievoorwaarden 2016 gecontroleerd. In 2017 zullen nog 40 extra fysieke controles plaatsvinden op de derogatievoorwaarden 2016.

Van de 1330 derogatiebedrijven die op de derogatievoorwaarden 2016 zijn gecontroleerd, zijn op 301 bedrijven één of meerdere afwijkingen vastgesteld met betrekking tot de derogatievoorwaarden. Indien er een afwijking is geconstateerd, wordt door de NVWA een rapportage of een waarschuwingsbrief opgesteld. Indien herstel mogelijk is wordt er een waarschuwingsbrief gestuurd. Is geen herstel mogelijk wordt er een rapportage opgemaakt en aan RVO.nl verzonden. Uiteindelijk zijn 189 controles niet akkoord bevonden na de mogelijkheid tot herstel. Deze bedrijven kunnen vanaf dat moment geen gebruik meer maken van de ruimere normen. De overschrijding van de gebruiksnormen wordt vervolgens beboet.

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	0
Inhoudsopgave	1
1. Inleiding.....	2
2. Administratieve controles.....	5
2.1. Beschikbare gegevens	5
2.2. Aanmeldingen.....	5
2.3. Percelen	6
2.4. Dieren	7
2.5. Opgave mestproductie.....	7
2.6. Gebruiksnormen	7
3. Fysieke controles (7%-controle).....	10
3.1. Samenvatting van resultaten van de uitgevoerde fysieke controles in 2016.....	10
3.2. Uitvoering van de fysieke controles.....	10
3.3. Resultaten van de fysieke controles.....	12
3.3.1 Aselecte steekproef derogatievoorwaarden 2016	12
3.3.2 Aselecte steekproef derogatievoorwaarden 2015 en 2016 en gebruiksnormen 2015	12
3.3.3 Selecte controles derogatievoorwaarden 2016.....	13
3.3.4 Selecte controles derogatievoorwaarden en gebruiksnormen	13
Bijlage A: Kaarten.....	15
Bijlage B: Kengetallen	22
Trends in omvang veestapel.....	22
Trends in nationale mestproductie	23
Excretiefactoren varkens en pluimvee.....	25

1. Inleiding

De Nitraatrichtlijn verplicht lidstaten het stikstofgebruik via dierlijke mest te beperken tot maximaal 170 kg per hectare per jaar (EU, 1991¹). Een lidstaat kan de Europese Commissie vragen hier onder bepaalde voorwaarden van af te mogen wijken (derogatie). In december 2005 heeft de Europese Commissie aan Nederland een derogatiebeschikking afgegeven voor de periode 2006-2009 (EU, 2005)². De derogatiebeschikking is in februari 2010 verlengd tot en met december 2013³ en op 16 mei 2014 is opnieuw een derogatiebeschikking afgegeven voor de periode 1 januari 2014 tot en met 31 december 2017 (2014/291/EU)⁴.

Laatsgenoemde beschikking bevat enkele aangepaste voorwaarden t.o.v. de derogatiebeschikking voor 2010 tot en met 2013: de bedrijfsoppervlakte van derogatiebedrijven bestaat voor minimaal 80% uit grasland (was 70%), op zuidelijke en centrale zand- en lössgronden is een derogatie van 230 kg stikstof per hectare van toepassing (was 250 kg stikstof uit dierlijke mest) en op de overige grondsoorten een derogatie van 250 kg stikstof uit dierlijke mest afkomstig van graasdieren.

De Nederlandse overheid is verplicht om uiteenlopende gegevens over de effecten van de derogatie te verzamelen en jaarlijks aan de Europese Commissie te rapporteren. In het voorliggende rapport wordt, samen met het rapport van RIVM 'Landbouwpraktijk en waterkwaliteit op landbouwbedrijven aangemeld voor derogatie in 2015'⁵ conform de systematiek van de derogatiebeschikking gerapporteerd over volgende verplichtingen:

Artikel 8 Monitoring

8.1 De bevoegde autoriteit maakt kaarten met de percentages graslandbedrijven, dieren en landbouwgrond die in elke gemeente onder een individuele derogatie vallen, en werkt deze kaarten jaarlijks bij.

Aan deze verplichting wordt voldaan in bijlage A.

8.2/3 Er wordt een monitoringnetwerk voor de bemonstering van bodemwater, waterlopen en ondiepe grondwaterlagen opgezet en onderhouden op plaatsen waar monitoring van de derogatie plaatsvindt. Het monitoringnetwerk, dat ten minste 300 bedrijven omvat waaraan een individuele derogatie is verleend, is representatief voor alle bodemtypen (klei-, veen-, zand-, en zandige lössbodems), bemestingspraktijken en gewasrotaties. De samenstelling van het monitoringnetwerk blijft gedurende de toepassingstermijn van deze beschikking ongewijzigd.

---

¹ Richtlijn 91/676/EEG van de Raad van 12 december 1991 inzake de bescherming van water tegen verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen. Publicatieblad Nr. L 375 van 31/12/1991 blz. 0001 – 0008. 31991L0676.

² Beschikking van de Commissie van 8 december 2005 tot verlening van een door Nederland gevraagde derogatie op grond van Richtlijn 91/676/EEG van de Raad inzake de bescherming van water tegen verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen. Publicatieblad van de Europese Unie, L324: 89-93 (10.12.2005).

³ Besluit van de Commissie van 5 februari 2010 tot wijziging van Beschikking 2005/880/EG tot verlening van een door Nederland gevraagde derogatie op grond van Richtlijn 91/676/EEG van de Raad inzake de bescherming van water tegen verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen (2010/65/EU), Publicatieblad van de Europese Unie, L 35/18 (6.2.2010).

⁴ Besluit van de Commissie van 16 mei 2014 tot verlening van een door Nederland gevraagd derogatie op grond van Richtlijn 91/676/EEG van de Raad inzake de bescherming van water tegen verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen (2014/291/EU), Publicatieblad van de Europese Unie, L 148/88 (20.5.2014).

⁵ RIVM Rapport 2017-0038 'Landbouwpraktijk en waterkwaliteit op landbouwbedrijven aangemeld voor derogatie in 2015'.

Aan deze verplichting wordt voldaan in het hiervoor genoemde rapport van het RIVM.

8.4 *Onderzoek en continue nutriëntenanalyses leveren gegevens op over het plaatselijke bodemgebruik, de gewasrotaties en de landbouwpraktijken op de bedrijven waaraan een individuele derogatie is verleend. Die gegevens kunnen worden gebruikt voor op modellen gebaseerde berekeningen van de omvang van de nitraatuitspoeling en de fosforverliezen op percelen waar tot 230 kg of tot 250 kg stikstof per hectare per jaar via mest van graasdieren op of in de bodem wordt gebracht.*

Aan deze verplichting wordt voldaan in het rapport van het RIVM.

8.5 *Ondiepe grondwaterlagen, bodemwater, drainagewater en waterlopen op landbouwbedrijven die van het monitoringnetwerk deel uitmaken, leveren gegevens over de nitraat- en fosforconcentratie in het water dat de wortelzone verlaat en in het grond- en oppervlaktewatersysteem terechtkomt.*

Aan deze verplichting wordt voldaan in het rapport van het RIVM.

8.6 *In stroomgebieden met landbouw op zandbodems wordt de monitoring van de waterkwaliteit verscherpt.*

Aan deze verplichting wordt voldaan in het rapport van het RIVM.

Artikel 9 Controles

9.1 *De bevoegde nationale autoriteit voert op alle bedrijven waaraan een individuele derogatie is verleend, administratieve controles uit om na te gaan of zij zich houden aan de maximumhoeveelheid van 230 kg of 250 kg stikstof per hectare per jaar uit mest van graasdieren op landbouwbedrijven met ten minste 80 % grasland, aan de gebruiksnormen voor de totale hoeveelheid stikstof en fosfaat en aan de voorwaarden inzake bodemgebruik. Als uit de controle door de nationale autoriteiten blijkt dat niet aan de voorwaarden van de artikelen 5 en 6 is voldaan, wordt de aanvrager daarvan in kennis gesteld. In dat geval wordt de aanvraag als afgewezen beschouwd.*

9.2 *Op basis van een risicobeoordeling en met een passende frequentie worden controles uitgevoerd waarbij rekening wordt gehouden met de resultaten van de controles in voorgaande jaren, de resultaten van de algemene aselechte controles van de wetgeving ter uitvoering van Richtlijn 91/676/EEG, en eventuele informatie die erop kan wijzen dat voorschriften niet worden nageleefd. Op ten minste 5% van de landbouwbedrijven waaraan een individuele derogatie is verleend, worden administratieve controles uitgevoerd van het bodemgebruik, de omvang van de veestapel en de mestproductie. Op ten minste 7% van de landbouwbedrijven waaraan uit hoofde van dit besluit een derogatie is verleend, wordt een controle in situ uitgevoerd om na te gaan of de voorwaarden van artikelen 5 en 6 van dit besluit worden nageleefd.'*

9.3 *Aan de bevoegde autoriteiten worden de nodige bevoegdheden en middelen toegekend om te controleren of een uit hoofde van dit besluit verleende derogatie wordt nageleefd.*

De resultaten van deze controles worden gegeven in hoofdstuk 2 en 3 van deze rapportage.

Artikel 10 Rapportage

10.1 De bevoegde autoriteiten dienen elk jaar uiterlijk in maart een verslag bij Commissie in met de volgende informatie:

- a) gegevens over de bemesting op alle landbouwbedrijven waaraan een individuele derogatie is verleend, met inbegrip van informatie over het rendement en de bodemsoorten;
- b) trends inzake de omvang van de veestapel voor elke categorie vee in Nederland en op bedrijven waaraan een derogatie is verleend;
- c) trends inzake de nationale productie van dierlijke mest voor wat stikstof en fosfaat in dierlijke mest betreft;
- d) een samenvatting van de resultaten van de controles in verband met de excretiecoëfficiënten voor varkens – en pluimveemest op nationaal niveau;
- e) kaarten met de percentages landbouwbedrijven, dieren en landbouwgrond die in elke gemeente onder een individuele derogatie vallen, als bedoeld in artikel 8, lid 1;
- f) de resultaten van de monitoring van de waterkwaliteit, met inbegrip van informatie over trends inzake de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater en over het effect van de derogatie op de waterkwaliteit;
- g) informatie over de nitraat- en fosforconcentratie in het water dat de wortelzone verlaat en in het grond- en oppervlaktewatersysteem terecht komt, als bedoeld in artikel 8, lid 5- en de resultaten van de verscherpte monitoring van de waterkwaliteit in stroomgebieden met landbouw op zandbodems, als bedoeld in artikel 8, lid 6;
- h) de resultaten van het onderzoek naar het plaatselijke bodemgebruik, de gewasrotaties en de landbouwpraktijken en de resultaten van de op modellen gebaseerde berekeningen van de omvang van de nitraat- en fosforverliezen op landbouwbedrijven waaraan een individuele derogatie is verleend, als bedoeld in artikel 8, lid 4;
- i) een evaluatie van de toepassing van de derogatievoorwaarden op basis van controles op bedrijfsniveau en informatie over landbouwbedrijven die zich niet aan de voorwaarden houden, op basis van de resultaten van de administratieve controles en de controle in situ, als bedoeld in artikel 9.

Het voorliggende rapport geldt als dit gevraagde verslag voor gegevens over controles en overtredingen, de overige onderdelen worden gepresenteerd in het RIVM-rapport. Aan verplichting b, c en d wordt voldaan in bijlage B. De overige gevraagde gegevens zijn opgenomen in het RIVM rapport.

10.2 De ruimtelijke informatie in het verslag voldoet in voorkomend geval aan de bepalingen van Richtlijn 2007/2/EG. Nederland maakt bij het verzamelen van de nodige gegevens – waar nodig- gebruik van de informatie die is gegenereerd in het kader van het geïntegreerd beheers- en controlesysteem dat is ingesteld uit hoofde van titel V, hoofdstuk II, van Verordening (EU) nr. 1306/2013.

2. Administratieve controles

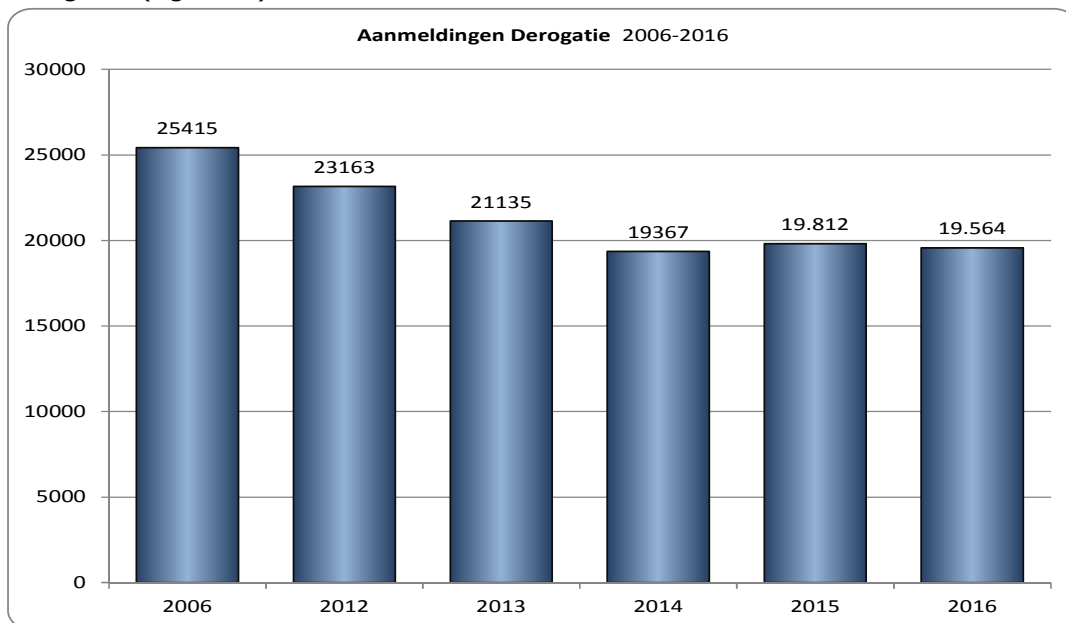
In artikel 9 van de derogatiebeschikking wordt ingegaan op de controles die plaatsvinden op de derogatiebedrijven. De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) voert de administratieve controle uit. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de beschikbare gegevens en de resultaten van deze controles. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) voert de fysieke controle uit op de derogatiebedrijven en hierop wordt ingegaan in hoofdstuk 3.

2.1. Beschikbare gegevens

RVO.nl haalt uit diverse bronnen verschillende gegevens die gebruikt worden bij de controle op de derogatiebedrijven. Zo moeten bedrijven uiterlijk op 15 mei van het lopende jaar opgeven welke percelen ze gebruiken en welke gewassen ze daarop telen dan wel gaan telen. Deze opgave vindt plaats met behulp van de Gecombineerde Data Inwinning (GDI). Sinds 2016 zijn *alle* bedrijven verplicht om deze opgave digitaal in te zenden (100% digitaal). De opgave wordt gebruikt voor de landbouwtelling, voor het mestbeleid, voor de GLB-inkomenstoelagen en ten behoeve van andere beleidsopgaven van EZ.

2.2. Aanmeldingen

Bedrijven die in aanmerking willen komen voor een individuele derogatie moeten zich jaarlijks melden bij RVO.nl. Bedrijven dienen zich uiterlijk op 31 januari van jaar t aan te melden voor derogatie in jaar t . In 2016 hebben 19.955 bedrijven zich aangemeld voor derogatie. Uiteindelijk zijn 19.564 bedrijven als derogatiebedrijf geregistreerd, na tijdige aanmelding en betaling van het verplichte tarief berekend bij de opgegeven oppervlakte categorie (figuur 1).

Figuur 1: aantal aanmeldingen derogatie 2006 – 2016.

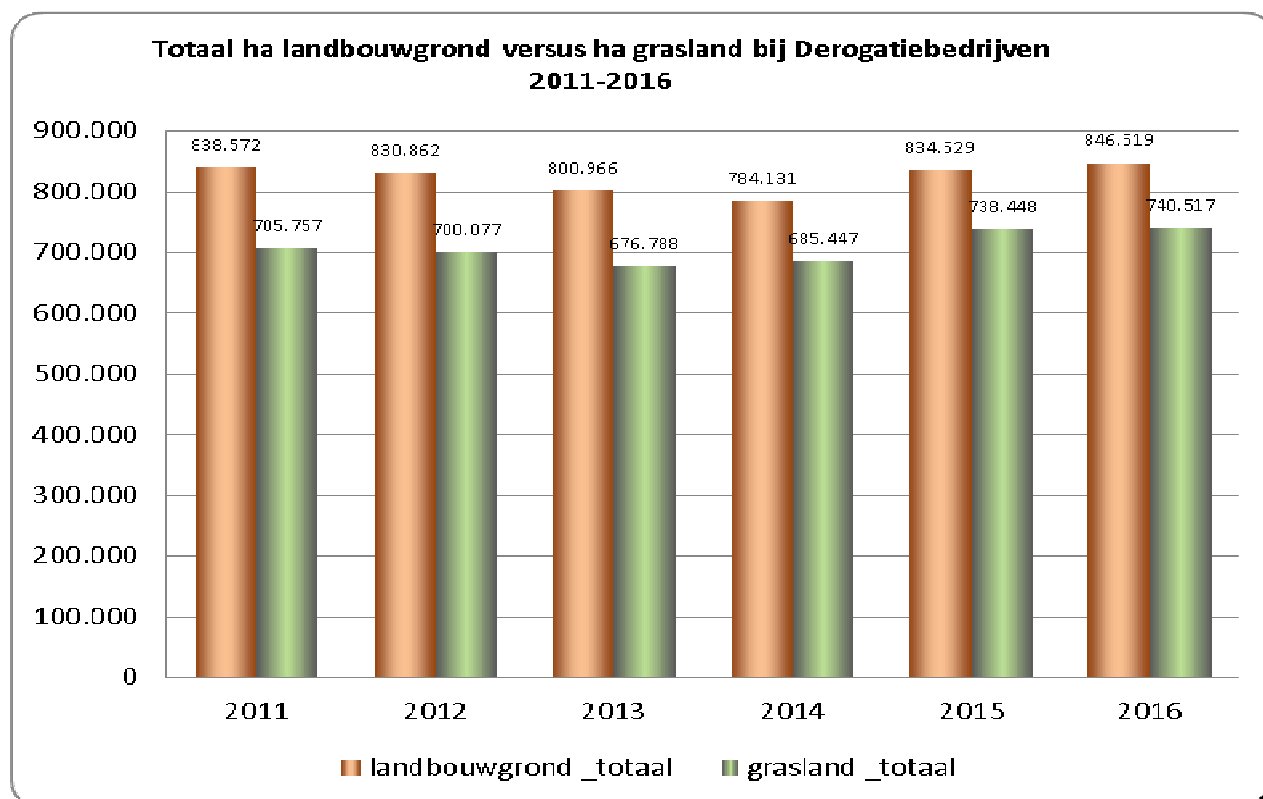
Tabel 1 toont het aantal derogatiebedrijven afgezet tegen de oppervlakte landbouwgrond dat door de deelnemende bedrijven is opgegeven. Onder landbouwgrond wordt verstaan '*grond waarop daadwerkelijk enige vorm van landbouw op plaatsvindt*' zoals bouw- en grasland.

Jaar	Aanmeldingen (totaal*)	Verschil aantal meldingen (%) huidig jaar t.o.v. voorgaand jaar	landbouw grond_totaal ha
2006	25.415	Start jaar	
2012	23.163	-2,7%	830.862
2013	21.135	-8,8%	800.966
2014	19.367	-8,4%	784.131
2015	19.812	+2,3%	834.529
2016*	19.564	-1,3% ^{*1}	846.519 ^{*1}

^{*1} = dd 01-04-2017

Tabel 1: aantal deelnemende bedrijven met de daarbij opgegeven oppervlakte landbouwgrond.

In figuur 2 is de totale oppervlakte landbouwgrond op alle derogatiebedrijven weergegeven en het aandeel grasland. Er is een kleine stijging te zien van de totale oppervlakte landbouwgrond op de derogatiebedrijven. De oppervlakte grasland is nagenoeg gelijk gebleven ten op zichte van vorig jaar.

Figuur 2: Totaal aantal hectares landbouwgrond op derogatiebedrijven t.o.v. het aandeel grasland op derogatiebedrijven (peildatum 01-04-2017).

2.3. Percelen

Voordat de derogatiebedrijven de Gecombineerde Data Inwinning 2016 insturen aan RVO.nl is gecontroleerd of het bedrijf aan de 80% graslandeis voldeed. Mocht het percentage onder de 80% liggen dan ziet het bedrijf direct dat het niet voldoet aan de derogatievoorwaarden en dat het bedrijf geen aanspraak mag maken op de ruimere gebruiksnorm voor dierlijke mest. Gedurende het kalenderjaar 2016 hebben 150 bedrijven nogmaals een waarschuwing gekregen dat ze niet aan de voorwaarden voor derogatie voldeden en dus terugvielen naar de reguliere gebruiksnorm voor dierlijke mest van 170 kg stikstof.

Verder voert RVO.nl administratieve controles uit op alle perceelsopgaven. De opgegeven oppervlakte met de GDI wordt getoetst aan een maximale oppervlakte van ieder topografisch perceel in het GBCS (Geïntegreerd Beheers- en Controle Systeem, IACS in het Engels). Het GBCS is in basis opgezet volgens de specificaties van de Europese Verordening 73/2009 en deze is verder uitgewerkt in de Europese Verordening 1122/2009.

Een andere belangrijke controle betreft de dubbelclaims: twee of meer bedrijven geven op gebruiker te zijn van hetzelfde perceel. Alle dubbelclaims worden onderzocht, totdat ze zijn opgelost. De perceelsopgaven en de resultaten van de controles worden verwerkt in een geo-register van RVO.nl. Dit geo-register is een basisregistratie van percelen en is een landelijk systeem van EZ voor de registratie van het feitelijk gebruik van percelen landbouwgrond en natuurterrein. De gegevens uit het register worden gebruikt voor meerdere regelingen van EZ. Zo worden ze gebruikt voor de uitvoering van het mestbeleid, maar ook voor de controle van (Europese) subsidieregelingen en voor de controle van deze regelingen door de NVWA.

2.4. Dieren

De Identificatie & Registratie van runderen op derogatiebedrijven valt onder de verplichtingen van Europese Verordening 1760/2000. De gegevens zijn echter ook relevant voor de administratieve controle van de naleving van de derogatie.

RVO.nl en NVWA voeren controles uit op de gegevens die bedrijven in dit kader indienen. De resultaten over 2016 zijn nog niet verzameld en gerapporteerd. De resultaten over 2015 zijn wel gerapporteerd. Aan het begin van de controle periode 2015 waren 34.945 bedrijven geregistreerd met totaal 4.139.947 gehouden runderen. In 2015 werden 1.226 bedrijven met in totaal 171.080 runderen gecontroleerd. Op 544 bedrijven werden gevallen vastgesteld met betrekking tot de niet naleving van Verordening 1760/2000. Op al deze bedrijven leidde dit tot sancties conform EU Verordening 494/98, zoals verplaatsingsbeperkingen en boetes (zie tabel 2).

	Aantal betrokken dieren	Aantal betrokken bedrijven
1. Beperking van de verplaatsing van afzonderlijke dieren*	3.309	709
2. Beperking van de verplaatsing van alle dieren op het bedrijf*	25.977	246
3. Vernietiging van dieren	0	0
Totaal	29.286	995

Tabel 2: Overeenkomstig Verordening (EG) nr. 494/98 van de Commissie opgelegde sancties.

* Er zit overlap tussen bedrijven en dieren bij de verschillende categorieën. Bijvoorbeeld, bedrijven met een verplaatsingsbeperking voor alle runderen op het bedrijf hebben altijd ook verplaatsingsbeperkingen voor afzonderlijke runderen en soms ook een afvoerverbod voor alle runderen op het bedrijf.

2.5. Opgave mestproductie

RVO.nl berekent de mestproductie bij graasdieren op basis van aantallen dieren en forfaits per dier. De controle op de mestproductie betekent in dit geval dus een controle op het aantal dieren. Deze controle is in paragraaf 2.4 beschreven.

2.6. Gebruiksnormen

De controle op naleving van de gebruiksnormen door de derogatiebedrijven vinden plaats na afloop van een kalenderjaar en kunnen pas starten op het moment dat alle gegevens geregistreerd zijn bij RVO.nl. Uiterlijk op 1 februari na afloop van een kalenderjaar worden

de laatste gegevens ingestuurd naar RVO.nl. Dit zijn de zogenaamde 'aanvullende gegevens' waarin o.a. voorraden worden opgegeven door de derogatiebedrijven. In kalenderjaar 2016 worden de gebruiksnormen op de derogatiebedrijven over het kalenderjaar 2015 gecontroleerd.

Wanneer tijdens het administratieve onderzoek van RVO.nl geconstateerd wordt dat gebruiksnormen worden overschreden, worden deze bedrijven schriftelijk geïnformeerd over het voornemen tot opleggen van een boete voor overschrijding van een of meerdere gebruiksnormen. Bedrijven kunnen hierop reageren door informatie te verstrekken en/of een zienswijze te geven.

Controle gebruiksnormen 2015

De controle door RVO.nl en NVWA bij de derogatiebedrijven op de gebruiksnormen 2015 vindt plaats in kalenderjaar 2016. Alle 19.812 derogatiebedrijven zijn gecontroleerd op de gebruiksnorm voor dierlijke mest over het kalenderjaar 2015. Van de 19.812 bedrijven zijn 219 bedrijven nader onderzocht op de gebruiksnorm dierlijk mest, stikstofgebruiksnorm, fosfaatgebruiksnorm en alle voorschriften. Alle 219 derogatiebedrijven zijn tevens gecontroleerd vanuit de Cross compliance waar bij 100 bedrijven geen overtreding van de gebruiksnormen 2015 is geconstateerd. Deze 100 bedrijven hebben een akkoordbrief ontvangen.

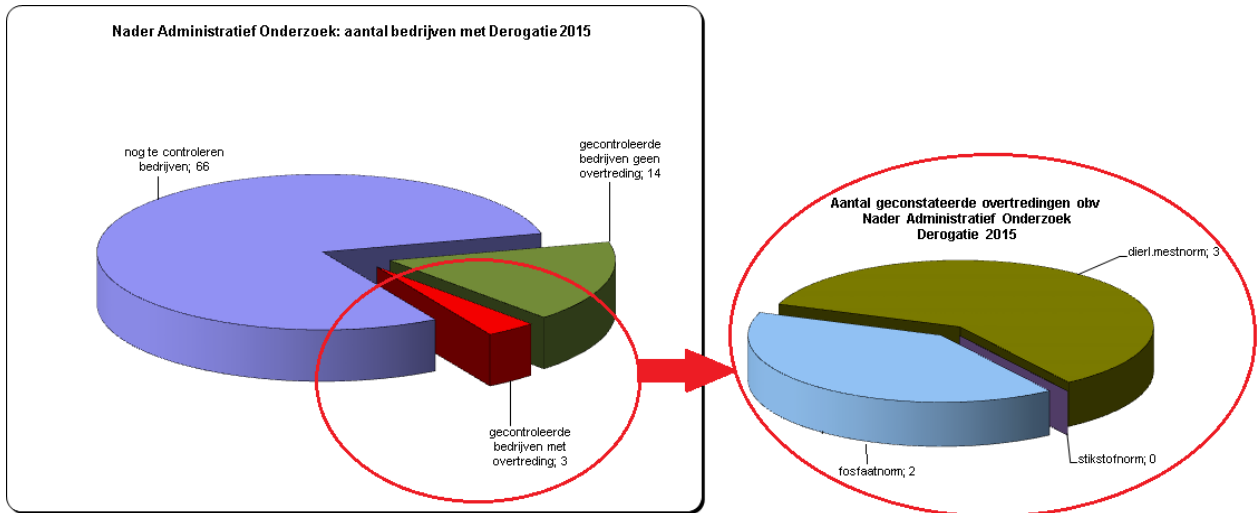
Bij de overige 119 bedrijven is nader onderzoek gedaan of daadwerkelijk een of meerdere gebruiksnorm(en) is overtreden. Voor 66 van deze bedrijven is het onderzoek op dit moment nog niet afgerond. 26 bedrijven nog in onderzoek bij de NVWA en 40 bedrijven bij RVO.nl. Op 36 bedrijven is het onderzoek afgerond zonder een overtreding van een gebruiksnorm.

De resterende 17 derogatiebedrijven hebben een afgeronde controle op gebruiksnormen 2015. Na controle door RVO.nl is voor 9 van de 17 derogatiebedrijven afgezien van het opleggen van een eventuele boete, en 2 bedrijven zijn voor een fysiek controle overgedragen aan de NVWA.

Voor 6 derogatiebedrijven is een voornemen voor het opleggen van een boete verzonden. Op dit voornemen hebben 5 bedrijven gereageerd met als gevolg dat voor 3 bedrijven afgezien is van het opleggen van een boete en voor 2 bedrijven de boete gematigd is. Op het bedrijf dat niet gereageerd heeft op het voornemen, is de boete gelijk gebleven.

Boetes worden opgelegd als één of meerdere overtredingen van de gebruiksnormen is geconstateerd. Het is mogelijk dat 1 bedrijf zowel de gebruiksnorm dierlijk mest, als de stikstofgebruiksnorm, als de fosfaatgebruiksnorm heeft overtreden.

De drie bedrijven die een boete hebben ontvangen, hebben gezamenlijk 5 gebruiksnormen overtreden. Driemaal is hierbij de gebruiksnorm dierlijke mest overtreden en tweemaal de fosfaatgebruiksnorm (figuur 3).

Figuur 3: aantal geconstateerde overtredingen o.b.v. administratief onderzoek 2015.

Deze 5 overtredingen zijn definitief vastgesteld. Bedrijven hebben de gelegenheid gehad hun standpunt te onderbouwen door middel van het indienen van een zienswijze op het voornemen van RVO.nl om een boete op te gaan leggen. Nu staat voor deze bedrijven alleen nog bezwaar en beroep open om de boete aan te vechten.

De totale boete die aan de drie bedrijven is opgelegd bedraagt €33.184,=. Bij de 66 bedrijven die nog in behandeling zijn bij RVO.nl en NVWA, is reeds een bedrag van €86.276,= uitgeschreven aan voorgenomen boetes. Bedrijven kunnen op dit voornemen hun zienswijze kenbaar maken. Daarnaast staat er nog een bedrag open van €138.457,= waarbij het de verwachting is dat een boete wordt opgelegd. Het totale boetebedrag kan hierdoor nog toenemen met €224.733,=.

Een bedrijf waarbij een overtreding op de gebruiksnormen is geconstateerd krijgt een hoger risicoprofiel. Hierdoor zal deze relatie bij het trekken van steekproeven meer kans hebben om in een (controle)steekproef naar voren te komen. Een derogatiebedrijf met een geconstateerde overtreding zal altijd ook in het daaropvolgende jaar worden gecontroleerd of het voldoet aan de geldende voorwaarden voor derogatie.

3. Fysieke controles (7%-controle)

Op tenminste 7 % van de bedrijven die zich aangemeld hebben voor de derogatie moeten fysieke controles uitgevoerd worden op de naleving van de derogatievoorwaarden. Het aantal meldingen voor derogatie voor 2016 bedraagt volgens de gegevens van RVO.nl 19.564 bedrijven. Dit zijn de bedrijven die zich tijdig hebben aangemeld en die het tarief betaald hebben. Dit betekent dat op tenminste 1370 bedrijven een fysieke controle op de derogatievoorwaarden moet worden uitgevoerd. Deze controles worden uitgevoerd door de NVWA.

3.1. Samenvatting van resultaten van de uitgevoerde fysieke controles in 2016.

In 2016 zijn op in totaal 1569 bedrijven controles uitgevoerd die betrekking hadden op de voorwaarden voor derogatie; bij deze controles zijn in een aantal gevallen meerdere kalenderjaren betrokken. Op 1330 bedrijven zijn de derogatievoorwaarden 2016 gecontroleerd. Daarnaast is bij 401 bedrijven de derogatie 2015 gecontroleerd, bij 175 bedrijven de derogatie 2014 en bij 2 bedrijven de derogatie 2013.

In dit hoofdstuk worden de resultaten uitgewerkt van de 1330 controles waarvan de controle in 2016 is gestart en inmiddels volledig is afgerond. 20 controles uit 2016 zijn nog niet afgerond. In 2017 zullen nog 40 extra fysieke controles plaatsvinden op de derogatievoorwaarden 2016. Het gaat hierbij om selecte controles die uitgevoerd worden in samenhang met een controle op de gebruiksnormen 2016.

Van de 1330 derogatiebedrijven zijn op 301 bedrijven één of meerdere afwijkingen vastgesteld met betrekking tot de derogatievoorwaarden. Zo werd op 251 bedrijven niet voldaan aan de derogatievoorwaarden 2016 en op 58 bedrijven werd niet voldaan aan de derogatievoorwaarden 2015. Op 23 bedrijven was er sprake van het niet voldoen aan de derogatievoorwaarden over 2 kalenderjaren. Indien er een afwijking is geconstateerd, wordt door de NVWA een rapportage of een waarschuwingsbrief opgesteld. Indien herstel mogelijk is wordt er een waarschuwingsbrief gestuurd. Is geen herstel mogelijk wordt er een rapportage opgemaakt en aan RVO.nl verzonden. De waarschuwingsbrieven zijn door de NVWA verzonden naar de gecontroleerde. De waarschuwingen worden geregistreerd bij de NVWA en RVO.nl. Naar aanleiding van de 1330 inspecties zijn 204 waarschuwingsbrieven door de NVWA opgemaakt. Uiteindelijk zijn 189 controles niet akkoord bevonden na de mogelijkheid tot herstel. Deze bedrijven kunnen vanaf dat moment geen gebruik meer maken van de ruimere normen. De overschrijding van de gebruiksnormen wordt vervolgens beboet.

3.2. Uitvoering van de fysieke controles

In de controles van de NVWA wordt aan de volgende onderwerpen aandacht besteed.

Graasdierenmest

De stikstofgebruiksnorm van 230 kg N/ha c.q. 250 kg N/ha*⁶ geldt alleen voor graasdierenmest. Voor staldierenmest moet gerekend worden met de standaard gebruiksnorm van 170 kg N/ha. Tijdens de controle wordt aandacht besteed aan een juiste verantwoording.

---

*⁶ Voor zand- en lössgronden gelegen in de provincie Overijssel, Gelderland, Utrecht, Noord-Brabant of Limburg bedraagt de norm 230 kg N per hectare per jaar. Voor de overige gebieden bedraagt de norm 250 kg N per hectare per jaar.

Eis ten minste 80 % grasland

In 2016 geldt op basis van de derogatiebeschikking minimaal 80 % van de tot het bedrijf behorende oppervlakte landbouwgrond moet in de periode van 15 mei - 15 september onafgebroken worden beteeld met gras dat is bestemd om te worden gebruikt als ruwvoer. Bij de controle wordt mede aan de hand van de kaart/schets en het schema behorend bij het bemestingsplan, beoordeeld en berekend of voldoende gras wordt geteeld. Van een aantal percelen wordt gecontroleerd of dit in de partij ook daadwerkelijk zo is.

Bemestingsplan

Bedrijven dienen vóór 1 februari een bemestingsplan op te stellen en wijzigingen hierin gedurende het lopende jaar door te voeren.

In het bemestingsplan moeten twee berekeningen opgenomen zijn:

- de landbouwkundige berekening (voorgenomen bemesting op basis van gewasbehoefte)
- de wettelijke berekening (toets of de voorgenomen bemesting past binnen de gebruiksnormen).

De elementen van het bemestingsplan vloeien direct voort uit de beschikking die Nederland heeft gekregen ten behoeve van de derogatie. Aspecten waaraan in de controle aandacht besteedt worden zijn (o.a.) het gemiddelde aantal dieren per diersoort, het huisvestingssysteem (drijfmest, vaste mest of een mix), de mestopslagcapaciteit, de productie van dierlijke mest (in kg stikstof en fosfaat), de geplande aan- en afvoer van dierlijke mest en een teeltschema dat aangeeft hoeveel hectare van welke gewassen op welke percelen wordt verbouwd.

Grondbemonstering / bodemanalyse

Derogatiebedrijven moeten eens in de vier jaar de bodem (van de tot het bedrijf behorende oppervlakte landbouwgrond) laten analyseren op de waarde van de fosfaattoestand en de waarde van het stikstof leverende vermogen (NLV). De tijdigheid van bemonstering en analyse wordt met een deelwaarneming gecontroleerd, evenals de accreditatie van het geconsulteerde laboratorium, of er voldoende deelmonsters genomen zijn (per max. 5 ha moet één representatief mengmonster genomen worden) en de vereisten aan het analyserapport.

Fosfaatkunstmest

Bedrijven die gebruik maken van derogatie mogen geen fosfaat uit kunstmest gebruiken.

Het verbod om de graszode te vernietigen (doodspuiten, frezen, spitten, ploegen etc.)

Hoewel overtredingen van dit verbod veelal alleen op heterdaad vastgesteld worden en het niet te verwachten is dat een dergelijke overtreding vastgesteld wordt tijdens een controle op de derogatievoorwaarden, kijkt de controleur tijdens het fysieke bedrijfsbezoek wel naar de percelen grasland van het bedrijf voor sporen die kunnen duiden op mogelijke vernietiging van de graszode.

Vanggewas

De verplichting om op zand- en lössgronden na de oogst van maïs direct aansluitend gras, winterrogge, bladkool, bladrammenas, wintertarwe, wintergerst of triticale te telen. En deze gewassen niet voor 1 februari te vernietigen. Hierop wordt ieder najaar apart een controleactie ingezet.

Het niet voldoen aan één of meer van de derogatievoorwaarden leidt tot afwijzing van rechtswege van de aanmelding van derogatie. De uiteindelijke beslissing inzake een niet-akkoord controle wordt genomen door RVO.nl.

Daarnaast zijn een aantal van deze voorwaarden ook afzonderlijk nog beboetbaar of strafbaar gesteld:

- Ieder bedrijf dient zich te houden aan de administratieve verplichtingen in het kader van de Meststoffenwet, op straffe van een bestuurlijke boete. Voor de derogatiebedrijven zijn deze administratieve verplichtingen tevens een voorwaarde om gebruik te mogen maken van de derogatie.

- Ieder bedrijf dient zich ook te houden aan het verbod op het vernietigen van de graszode en de verplichting tot het telen van een vanggewas na de maïsteelt. Overtredingen worden strafrechtelijk afgedaan.

De controles die akkoord zijn worden niet doorgegeven aan RVO.nl. Bij zaken waarbij een herstel mogelijk is, wordt de betrokkene in de gelegenheid gesteld om deze onvolkomenheid te herstellen voordat de derogatie komt te vervallen. Indien over een afgesloten kalenderjaar wordt geconstateerd dat niet voldaan is aan de derogatievoorwaarden dan wordt bij de controle op de gebruiksnormen uitgegaan van de norm van 170 kg N/ha uit dierlijke meststoffen en wordt op basis hiervan de hoogte van de sanctie vastgesteld.

3.3. Resultaten van de fysieke controles

De keuze voor de te controleren bedrijven is zowel select (758 controles) als aselect (572 controles) tot stand gekomen. De bedrijven zijn, in samenspraak met de NVWA, geselecteerd door de afdeling Analyse, Selectie en Beschikbaar stellen (ASB) van RVO.nl. Hierna worden per selectie de resultaten van de uitgevoerde controles uitgewerkt.

3.3.1 Aselecte steekproef derogatievoorwaarden 2016

In 2016 zijn van de 572 aselect gekozen bedrijven, 556 fysiek gecontroleerd op de naleving van de derogatievoorwaarden. Bij deze 556 uitgevoerde fysieke controles zijn bij 108 bedrijven afwijkingen vastgesteld met betrekking tot de derogatievoorwaarden 2016. Zes bedrijven voldeden niet aan de 80% graslandeis, op 63 bedrijven werd niet voldaan aan de voorwaarden van het bemestingsplan, op 55 bedrijven werd niet voldaan aan de grondbemonsteringsvoorwaarden, een bedrijf voldeed niet aan het fosfaatkunstmestverbod en 3 bedrijven voldeden niet aan een of meerdere van de overige voorwaarden. De afwijkingen bij de overige voorwaarden hadden betrekking op vanggewas, afgevoerde mest en opgegeven voorraden. In zijn algemeenheid ging het bij het bemestingsplan en de grondbemonsteringsvoorwaarden om kleinere administratieve fouten. Daarvoor is ook gelegenheid tot herstel geboden.

3.3.2 Aselecte steekproef derogatievoorwaarden 2015 en 2016 en gebruiksnormen 2015

Door de afdeling ASB van RVO.nl zijn, in samenspraak met de NVWA, aselect bedrijven geselecteerd die zich over 2 kalenderjaren (2015 en 2016) hebben aangemeld voor deelname aan de derogatie. Het gaat om 16 bedrijven. Op deze bedrijven is een fysieke controle uitgevoerd op de naleving van de derogatievoorwaarden over het lopende jaar alsmede over de derogatievoorwaarden over het afgesloten kalenderjaar (2015) en de administratieve verplichtingen. Daarnaast werd op deze bedrijven een gebruiksnormen controle uitgevoerd over het afgesloten kalenderjaar (2015).

Bij deze steekproef zijn bij 16 bedrijven ook de derogatievoorwaarden 2016 gecontroleerd. Op 1 bedrijf zijn afwijkingen vastgesteld met betrekking tot derogatievoorwaarden 2016. Dit bedrijf voldeed niet aan de voorwaarden voor grondbemonstering en het bemestingsplan.

Op 2 bedrijven is vastgesteld dat niet werd voldaan aan derogatievoorwaarden 2015. Op een bedrijf werd niet voldaan aan de voorwaarden voor grondbemonstering en een keer werd niet voldaan aan de voorwaarden van het bemestingsplan.

Op een bedrijf is een afwijking vastgesteld met betrekking tot de gebruiksnormen 2015. Dit bedrijf voldeed niet aan de gebruiksnorm fosfaat en dierlijke mest.

3.3.3 Selecte controles derogatievoorwaarden 2016

De afdeling ASB van RVO.nl heeft selecties gemaakt specifiek gericht op bedrijven die zich voor 2016 hebben aangemeld voor de derogatie en die gelet op de analyseresultaten de gebruiksnormen 2015 vermoedelijk niet overschreden hebben. Er is een beperkte risico-analyse uitgevoerd, waarbij rekening is gehouden met de ligging (zandgrond) van het bedrijf en het percentage grasland. Deze selectie bestond uit 467 bedrijven van de 758 selecte controles.

Bij deze controles zijn bij 89 bedrijven één of meer afwijkingen vastgesteld met betrekking tot de derogatievoorwaarden 2016. 47 keer werd niet voldaan aan de eisen voor grondbemonstering, 7 keer werd niet voldaan aan de 80% grasland eis, 41 keer was het bemestingsplan niet akkoord, 1 keer werd niet voldaan aan het fosfaatkunstmestverbod en 5 keer werd niet voldaan aan overige voorwaarden van de derogatie. 4 keer had dit betrekking op het niet inzaaien van een vanggewas en 1 keer ging dit om de volledigheid van VDM's.

3.3.4 Selecte controles derogatievoorwaarden en gebruiksnormen

De afdeling ASB van RVO.nl heeft selecties gemaakt specifiek gericht op bedrijven die vermoedelijk de gebruiksnormen hebben overschreden en die zich daarnaast hebben aangemeld voor derogatie. Voor een deel werden deze controles administratief door RVO.nl uitgevoerd. Een deel van deze controles werd door de NVWA fysiek gecontroleerd. Daarnaast zijn er ook bedrijven in controle genomen op basis van eigen informatie uit het controleveld en naar aanleiding van bevindingen uit andere controles. Ook controleverzoeken van RVO.nl naar aanleiding van haar administratieve controles worden hieronder verantwoord.

De NVWA controleerde deze bedrijven op zowel de derogatievoorwaarden als op de gebruiksnormen. Op de meeste bedrijven zijn de derogatievoorwaarden over twee kalenderjaren gecontroleerd en de gebruiksnormen over het afgesloten kalenderjaar (2015).

Op 291 bedrijven van de 758 selecte controles zijn de gebruiksnormen 2015 en de derogatievoorwaarden gecontroleerd. Op 53 bedrijven is vastgesteld dat niet werd voldaan aan de derogatievoorwaarden 2016. Op 7 bedrijven werd niet voldaan aan meerdere derogatievoorwaarden. 3 bedrijven voldeden niet aan de 80% grasland eis. Op 30 bedrijven werd niet voldaan aan de bemestingsplan-eisen, in 24 gevallen werd niet voldaan aan de grondbemonsteringsvoorwaarden en in 4 gevallen aan de overige voorwaarden. Deze hadden bij 3 bedrijven betrekking op gebruiksnormen en bij een bedrijf op de perceelsregistratie.

Op 56 bedrijven werd niet voldaan aan de derogatievoorwaarden 2015. Op 3 bedrijven werd niet voldaan aan de 80% graslandeis. Bij 30 bedrijven werd niet voldaan aan de

voorwaarden van het bemestingsplan, op 16 bedrijven werd niet voldaan aan de voorwaarden van de grondbemonstering, bij 27 bedrijven is aangegeven dat niet werd voldaan aan de overige voorwaarden. Dit had vooral betrekking op overschrijding van de gebruiksnormen.

Op 63 bedrijven is een afwijking vastgesteld met betrekking tot de gebruiksnormen 2015. Hiervan was op 17 bedrijven zowel een overschrijding van de gebruiksnormen dierlijke mest, als van stikstof, als van fosfaat. Op 24 bedrijven zijn zowel de gebruiksnorm dierlijke mest als fosfaat overschreden. Op 4 bedrijven zijn de gebruiksnormen dierlijke mest en stikstof overschreden. Op een bedrijf zijn de gebruiksnormen stikstof en fosfaat overschreden. Daarnaast zijn op 10 bedrijven de gebruiksnorm dierlijke mest overschreden, op 5 bedrijven de gebruiksnorm fosfaat en op een bedrijf de gebruiksnorm stikstof.

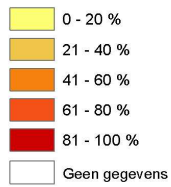
Bijlage A: Kaarten

8.1 De bevoegde autoriteit maakt kaarten met de percentages graslandbedrijven, dieren en landbouwgrond die in elke gemeente onder een individuele derogatie vallen, en werkt deze jaarlijks bij.

Derogatie 2017

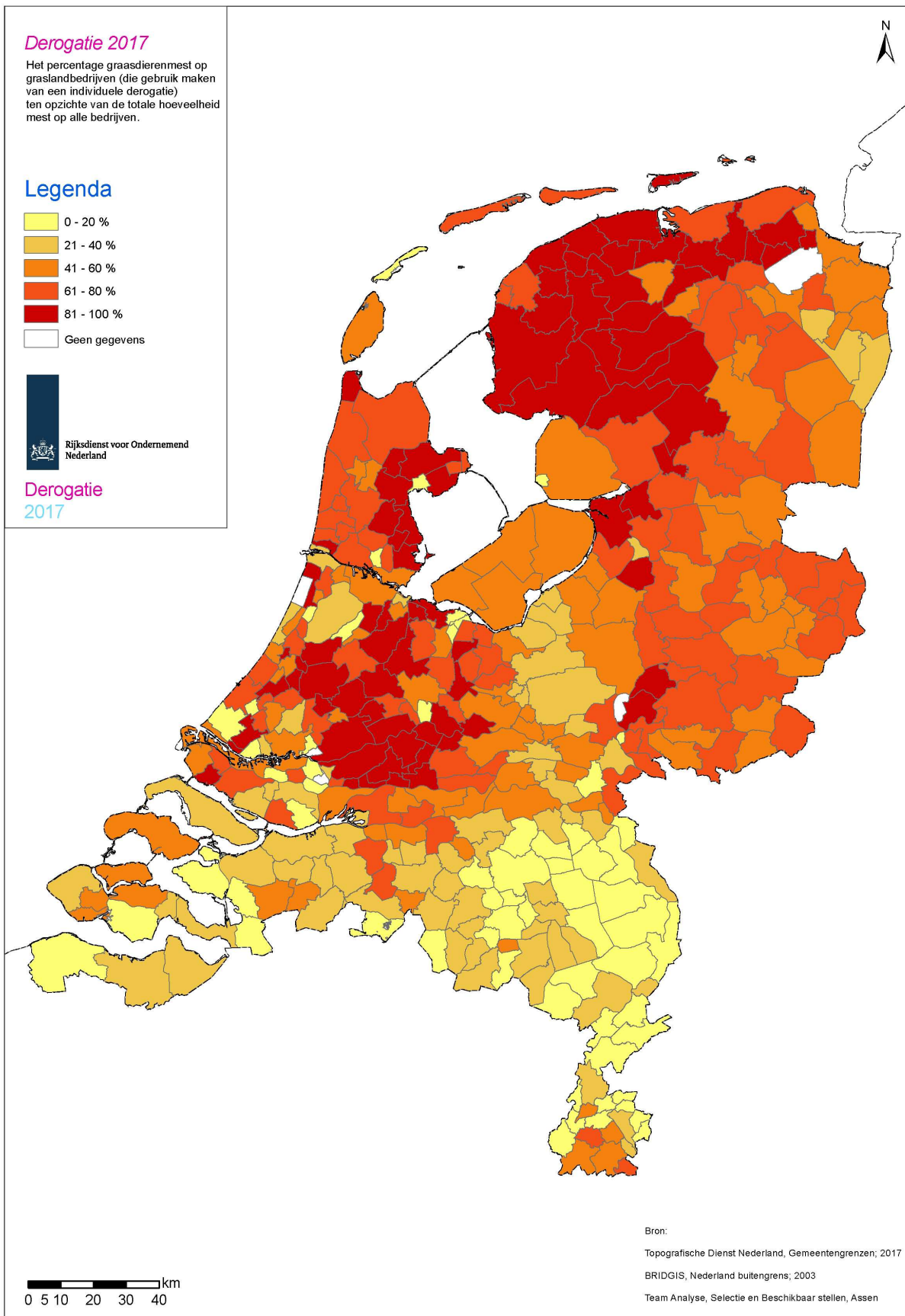
Het percentage graasdierenmest op graslandbedrijven (die gebruik maken van een individuele derogatie) ten opzichte van de totale hoeveelheid mest op alle bedrijven.

Legenda

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

Derogatie 2017

Bron:

Topografische Dienst Nederland, Gemeentengrenzen; 2017

BRIDGIS, Nederland buitengrens; 2003

Team Analyse, Selectie en Beschikbaar stellen, Assen

Derogatie 2017

Het percentage graasdierenmest op graslandbedrijven (die gebruik maken van een individuele derogatie) ten opzichte van de totale hoeveelheid graasdierenmest op alle bedrijven.

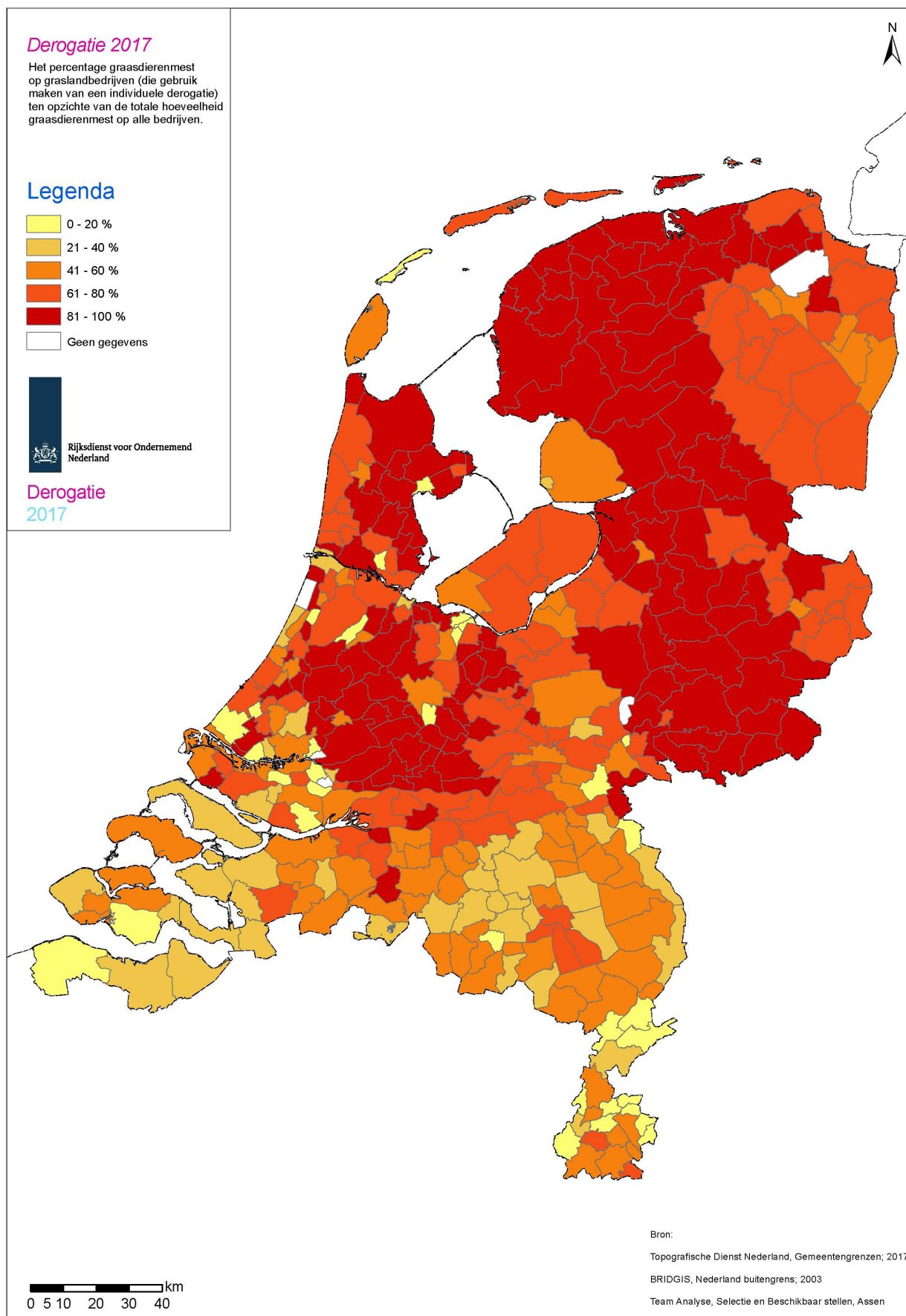
Legenda

- 0 - 20 %
- 21 - 40 %
- 41 - 60 %
- 61 - 80 %
- 81 - 100 %
- Geen gegevens

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

Derogatie
2017

Derogatie 2017

Het percentage landbouwgrond op graslandbedrijven (die gebruik maken van een individuele derogatie) ten opzichte van het totale areaal landbouwgrond op alle bedrijven.

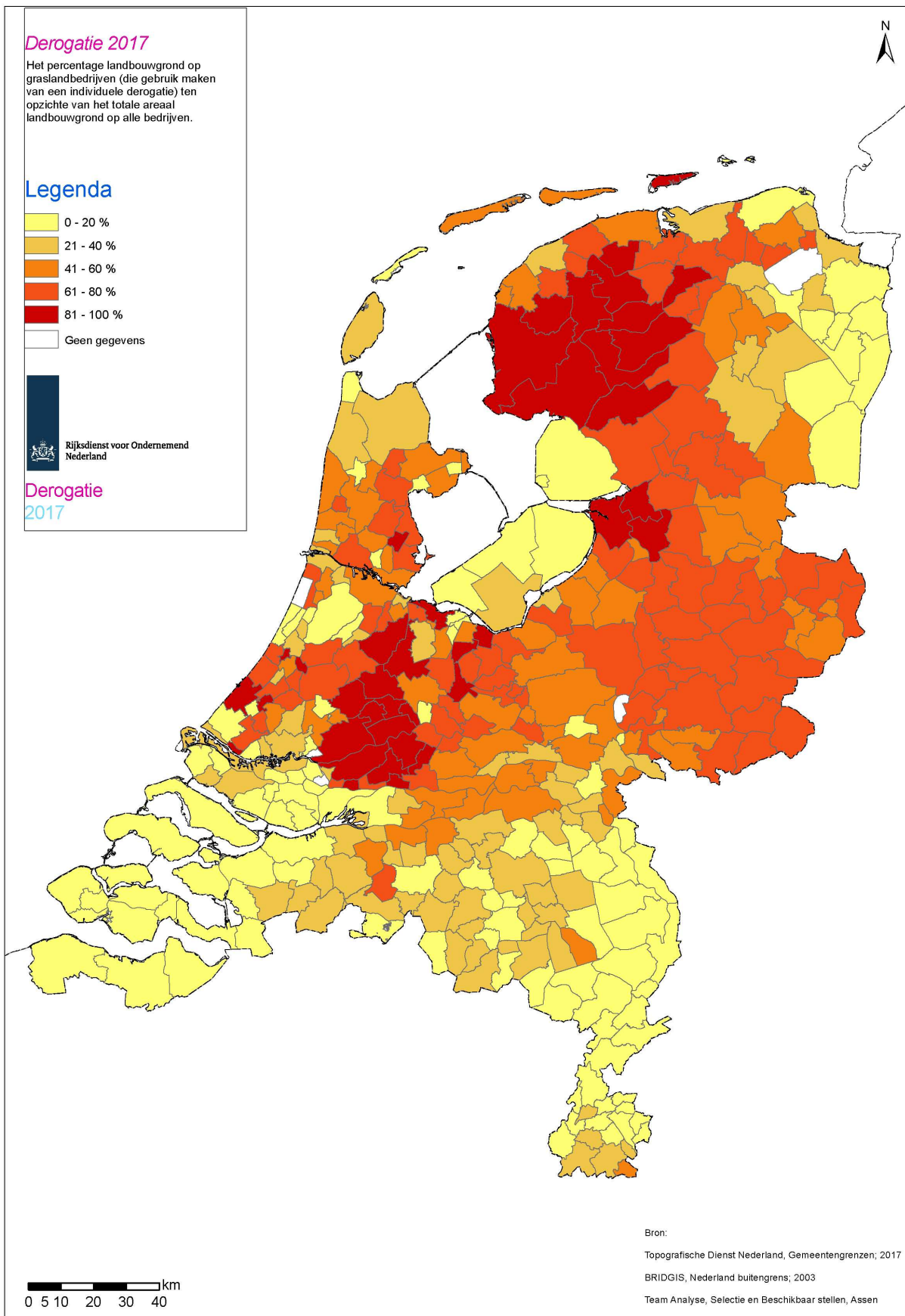
Legenda

- 0 - 20 %
- 21 - 40 %
- 41 - 60 %
- 61 - 80 %
- 81 - 100 %
- Geen gegevens

Rijksdienst voor Ondernemend
Nederland

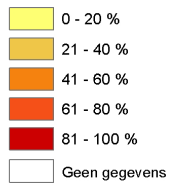
Derogatie
2017

Derogatie 2017

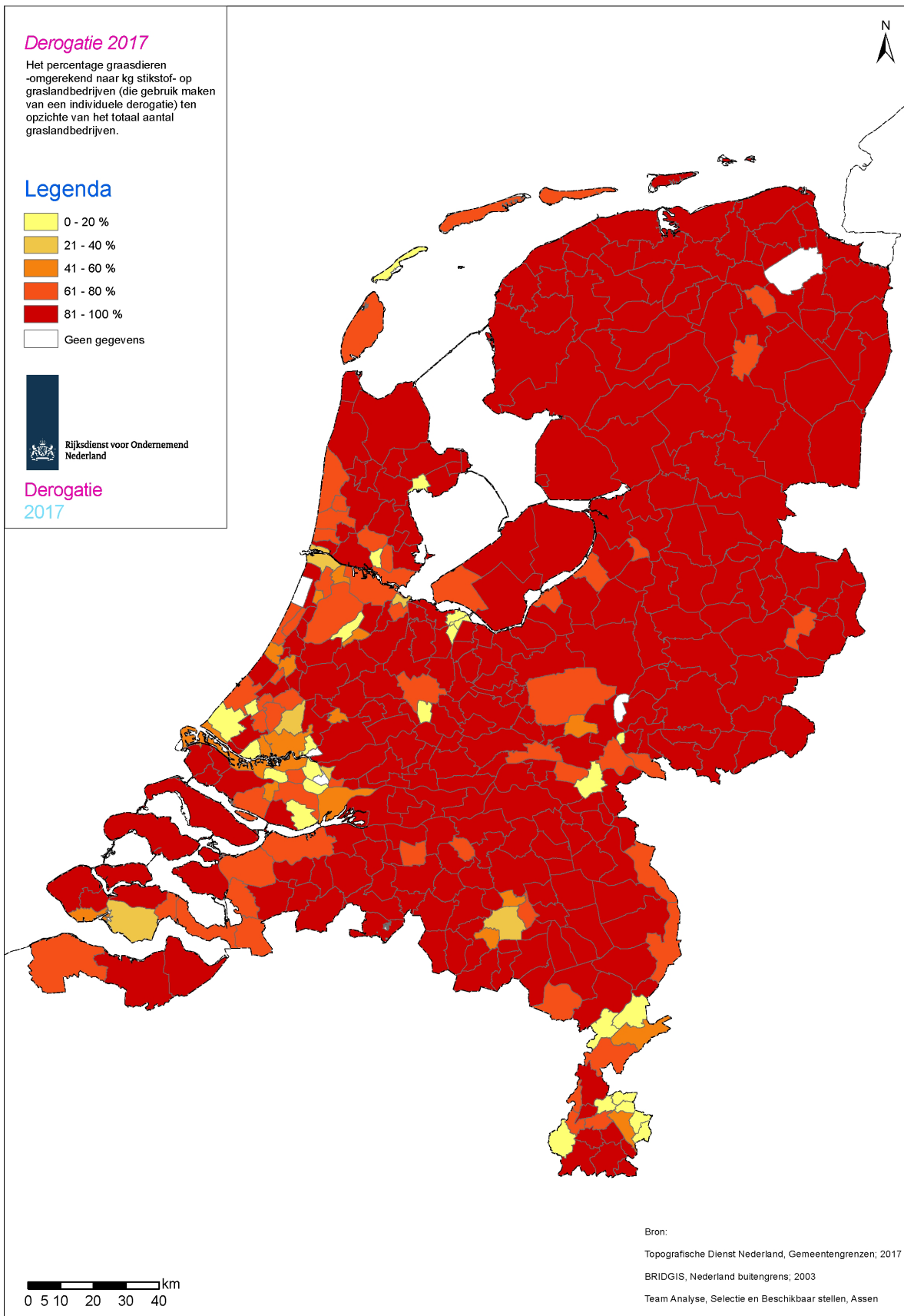
Het percentage graasdieren-omgerekend naar kg stikstof- op graslandbedrijven (die gebruik maken van een individuele derogatie) ten opzichte van het totaal aantal graslandbedrijven.

Legenda

Rijkdienst voor Ondernemend Nederland

Derogatie 2017

Derogatie 2017

Het percentage graslandbedrijven (dat gebruik maakt van een individuele derogatie) ten opzichte van het totaal aantal graslandbedrijven.

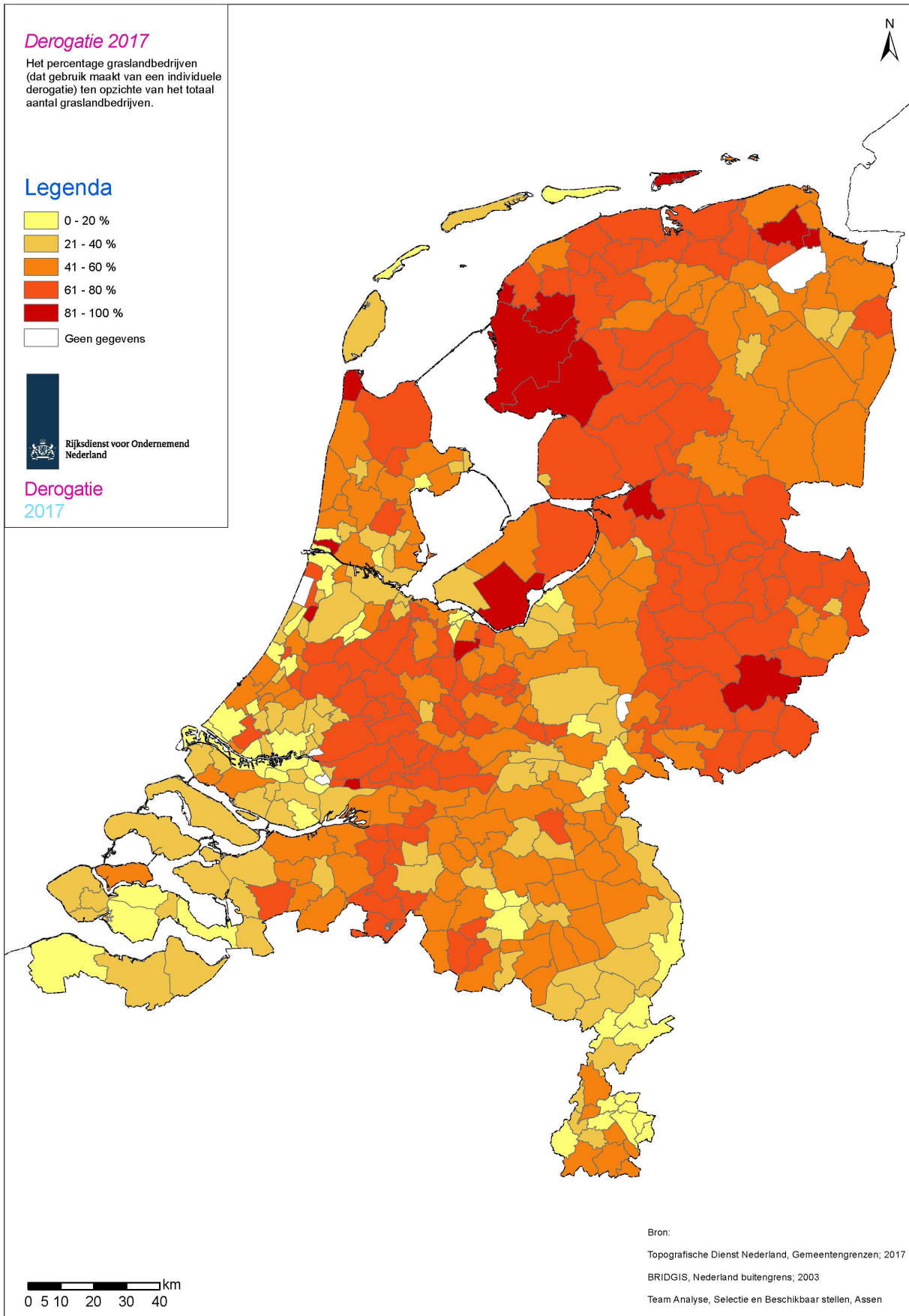
Legenda

- 0 - 20 %
- 21 - 40 %
- 41 - 60 %
- 61 - 80 %
- 81 - 100 %
- Geen gegevens

Rijksdienst voor Ondernemend
Nederland

Derogatie
2017

Bron:

Topografische Dienst Nederland, Gemeentengrenzen, 2017

BRIDGIS, Nederland buitengrens, 2003

Team Analyse, Selectie en Beschikbaar stellen, Assen

Bijlage B: Kengetallen

- Artikel 10.1 De bevoegde autoriteiten dienen elk jaar uiterlijk in maart een verslag bij Commissie in met de volgende informatie:*
- b) trends inzake de omvang van de veestapel voor elke categorie vee in Nederland en op bedrijven waaraan een derogatie is verleend;*
  - c) trends inzake de nationale productie van dierlijke mest voor wat stikstof en fosfaat in dierlijke mest betreft;*
  - d) een samenvatting van de resultaten van de controles in verband met de excretiecoëfficiënten voor varkens – en pluimveemest op nationaal niveau;*

Trends in omvang veestapel

Tabel I geeft de omvang van de veestapel op landbouwbedrijven in Nederland weer, voor de periode 2002 t/m 2016. De getallen zijn gebaseerd op de landbouwtelling en geproduceerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Diergroep	2002	2006	2012	2013	2014	2015	2016*
Melk- en fokvee	2.753.522	2.544.783	2.678.210	2.796.080	2.878.000	2.958.640	3.057.430
w.v. melk- en kalkkoeien	1.485.531	1.419.716	1.483.990	1.552.920	1.572.290	1.621.770	1.742.830
w.v. jongvee	1.253.859	1.116.867	1.187.630	1.243.160	1.305.710	1.336.870	1.314.600
Schapen	1.185.916	1.376.444	1.042.760	1.033.570	958.600	946.180	780.290
Geiten	254.891	309.614	396.730	412.550	431.420	469.750	498.750
Overige graasdieren	513.006	492.525	425.090	408.240	395.650	384.380	313.410
w.v. vlees- en weidevee	391.539	364.785	292.680	277.700	269.060	265.990	231.960
w.v. paarden en pony's	121.467	127.740	132.410	130.540	126.590	118.390	81.450
Varkens	11.647.677	11.355.967	12.233.650	12.212.300	12.238.120	12.602.890	12.444.930
w.v. vleesvarkens	5.591.044	5.475.689	5.873.910	5.754.050	5.657.190	5.803.700	5.695.060
Pluimvee	103.650.604	94.335.094	97.095.100	99.428.100	104.737.800	108.607.800	106.312.300
w.v. kippen	101.051.852	91.782.259	95.273.300	97.719.300	103.038.500	106.762.900	104.587.200
w.v. slachteenden	852.420	1.043.349	915.800	810.400	852.900	932.200	930.600
w.v. kalkoenen	1.450.590	1.139.840	826.800	840.800	793.900	863.000	762.000
w.v. overig pluimvee	295.742	369.646	79.200	57.600	52.500	49.700	32.500
Vleeskalveren	713.333	843.725	908.370	925.440	921.280	909.230	956.440
Overige staldieren	994.635	1.027.953	1.358.200	1.342.200	1.323.600	1.404.100	1.281.800
w.v. konijnen	370.872	323.507	326.900	311.000	320.700	381.100	363.000
w.v. edelpelsdieren	623.763	704.446	1.031.300	1.031.200	1.002.900	1.023.000	918.800

*M.i.v. 2013 andere brongegevens uit CBS tabel "Landbouw; gewassen, dieren, grondgebruik en arbeid op nationaal niveau" gebruikt, omdat de gebruikelijke brongegevens niet meer worden opgeleverd.

Tabel I: Trends in omvang van de veestapel 2002-2016 (Bron CBS; definitieve cijfers).

Trends in nationale mestproductie

Tabel II bevat cijfers over de nationale mestproductie. Achtereenvolgens in termen van kilogrammen mest, stikstof en fosfaat. Het betreft de uitscheiding onder de staart. Er is dus niet gecorrigeerd voor stikstofverliezen die plaatsvinden in de stal en in de opslag.

Mestproductie (miljoen kg)	2002	2006	2012	2013	2014	2015	2016*
Melk- en fokvee	47.984	46.470	49.199	51.395	52.429	55.778	58.585
Schapen en geiten	1.553	1.737	1.699	1.719	1.710	1.708	1.491
Overige graasdieren ¹	5.048	4.757	4.043	3.787	3.673	3.580	2.916
Varkens	12.272	11.787	11.571	11.472	11.424	10.458	10.167
Pluimvee	1.863	1.471	1.416	1.442	1.500	1.426	1.417
Vleeskalveren	2.725	2.975	3.104	3.164	3.182	3.154	3.295
Overige staldieren	84	88	176	175	172	223	201
Totaal Nederland	71.529	69.285	71.208	73.154	74.090	76.327	78.072

Stikstofproductie (miljoen kg)	2002	2006	2012	2013	2014	2015	2016*
Melk- en fokvee	281,8	254,1	244,3	257,8	273,7	282,8	299,8
Schapen en geiten	16,2	12,4	11,1	11,5	11,6	11,7	11,1
Overige graasdieren ¹	33,2	29,5	22,9	21,6	21,6	20,6	16,8
Varkens	99,1	102,4	104,9	102,2	98,7	99,3	96,8
Pluimvee	60,3	57,7	58,2	60,6	60,1	62,0	61,6
Vleeskalveren	11,4	13,0	16,6	16,4	18,6	18,1	19,0
Overige staldieren	2,3	2,2	2,7	2,6	2,4	2,9	2,6
Totaal Nederland	504,3	471,3	460,7	472,7	486,7	497,4	507,7

Fosfaatproductie (miljoen kg)	2002	2006	2012	2013	2014	2015	2016*
Melk- en fokvee	84,9	78,8	76,2	80,6	85,6	92,8	93,0
Schapen en geiten	4,7	4,3	4,2	4,1	4,4	4,4	3,7
Overige graasdieren ¹	10,4	10,0	7,8	7,2	7,3	7,3	5,6
Varkens	39,7	42,8	39,2	39,6	38,8	40,1	39,1
Pluimvee	27,4	26,9	26,0	27,2	27,7	28,3	28,2
Vleeskalveren	4,4	5,2	5,7	5,4	6,4	5,8	6,0
Overige staldieren	1,4	1,2	1,4	1,5	1,4	1,4	1,3
Totaal Nederland	172,9	169,2	160,5	165,6	171,6	180,1	176,9

Tabel II: Nationale mestproductie (herberekening) in miljoenen kilogram mest, stikstof en fosfaat. (Bron CBS; * voorlopige cijfers).

¹ Voor alle jaren inclusief paarden en pony's en vleesvee (exclusief vleeskalveren).

Wijziging mestproductie in relatie tot referentiejaar

In tabel III is de wijziging van de mestproductie in kilogrammen mest, stikstof en fosfaat weergegeven in relatie tot het referentiejaar 2002.

Wijziging ten opzichte van 2002 (in %)

	2012	2013	2014	2015	2016*
<i>Mestproductie</i>	-0,4	2,3	3,6	6,7	9,1
<i>Stikstofuitscheiding</i>	-8,6	-6,3	-3,5	-1,4	0,7
<i>Fosfaatuitscheiding</i>	-7,1	-4,1	-0,6	4,2	2,4

Tabel III: wijziging van de mestproductie (herberekening) in de jaren 2012 - 2016 in relatie tot het referentiejaar 2002 (Bron CBS; * voorlopige cijfers).

Excretiefactoren varkens en pluimvee

De excretiefactoren voor 2016 zijn nog niet bekend. Tabel IV geeft de definitieve factoren voor 2015. Deze zijn berekend door de Werkgroep Uniformering Mestcijfers (WUM)⁷, die achteraf zo goed mogelijk berekent wat de inhoud van het rantsoen is geweest en zodoende de mestproductie berekent.

Diercategorie	Mestproductie		Mineralenuitscheiding	
	Drijfmest kg/dier/jaar	Vaste mest kg/dier/jaar	Stikstof kg N/dier/jaar	Fosfaat kg 2O5/dier/jaar
Varkens				
• vleesvarkens, 20 tot 50 kg en 50 kg en meer	1000		11,6	4,3
• opfokzeugen en -beren	1200		14,1	6,7
• gedekte zeugen, zeugen bij de biggen en overige fokzeugen ¹	4500		29,5	14,0
• opfokberen, 50 kg en meer	1200		14,1	6,7
• dekrijpe beren	3200		22,8	11,5
Kippen				
• vleeskuikens			10	0,43
• ouderdieren van vleesrassen, jonger dan 18 weken			8,2	0,37
• ouderdieren van vleesrassen, 18 weken en ouder			20	1,09
• leghennen, jonger dan 18 weken			6,5	0,35
• leghennen, 18 weken en ouder			17,5	0,75
Vleeseenden en kalkoenen				
• vleeseenden			45,0	0,74
• kalkoenen			45,0	1,74

Tabel IV: Mestproductie en mineralenuitscheidingsfactoren van varkens en pluimvee (Bron CBS; definitieve cijfers 2015).

¹ Inclusief biggen.

⁷ Werkgroep Uniformering berekening Mest- en mineralencijfers (WUM) is een structureel samenwerkingsverband van deskundigen bestaande uit een vertegenwoordiger van het Ministerie van EZ, het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Wageningen Livestock Research, Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), Wageningen Economic Research en RIVM die organisatorisch valt onder de Emissieregistratie. De WUM is verantwoordelijk voor de berekeningswijze en het juist gebruik van databronnen en stelt jaarlijks de mestproductie en mineralenuitscheiding in Nederland vast ten behoeve van de (inter)nationale beleidsverantwoording. De cijfers worden door het CBS gepubliceerd.